

A HÓNAP ZENESZERZŐJE

Fjordok lírikusa

Százhetvenkilenc éve, 1843. június 15-én született **Edvard Grieg**, a norvég nemzeti iskola érzékeny lírájú zeneköltője. Életének, munkásságának néhány mozzanatát idézzük fel ez alkalomból.

A soknemzetiségű halkezeskedő atlanti kikötővárosban, Bergenben született Edvard Grieg 1843-ban, a család negyedik gyermekeként (két nővére, egy bátyja és egy húga volt). Skót dédnagyapja, Alexander Greig (később változtatta nevét Griegre) az 1770-es években telepedett le Bergenben, megalapítva a szárított hallal és homárral kereskedő családi vállalkozást. Ebből a családi és urbánus közegből megérthető Edvard Grieg későbbi mondása: „Bizonyos vagyok benne, hogy a zenémnek némi tőkehalíze is van”. Nagy szerencsénkre a hagyomány alapján a legidősebb fiútestvérnek kellett beletanulnia a családi vállalkozás vezetésébe, így Edvard szabadon hódolhatott a zenének. Adott volt ehhez a család anyagi biztonsága és édesanyja kiváló zenei képzettsége – Hamburgban végezte konzervatóriumi tanulmányait, amikor ez még csak férfiak kiváltsága volt.

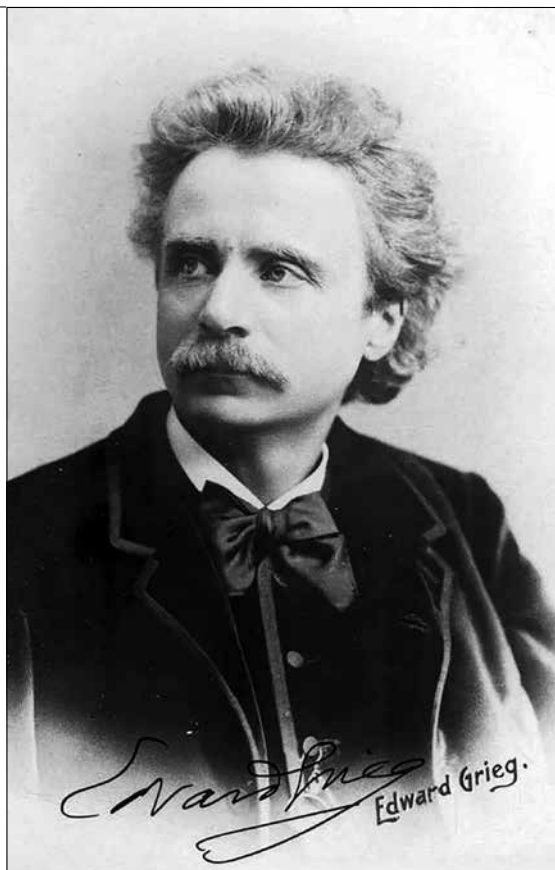
Edvardot anyja bevezette Mozart, Beethoven, Weber és Chopin zenei világába, de a tehetséges, kreatív fiú már ekkor szeretett maga improvizálni a zongorán, új dallamfordulatokat, harmóniákat felfedezni. Az általános iskolát módszeresen kerülte. Ebben segítségére volt Bergen esős időjárása. Kifigyelt, hogy a megázott diákokat mindig hazaküldik száraz ruhába átöltözni. Edvard viszonylag messze lakott az iskolától, így tehát igyekezett minden adódó alkalommal a lehető legvizesebb lenni, hogy akár az egész napi tanításról el tudjon lógni. Még kevésbé esős napokon is az eresz alá állt... Egyébként Mosaknak hívták a kis csodabogarat a zeneileg műveletlen osztálytársak, ugyanis félrehallották tőle Mozart nevét. Később így foglalta össze diákéveit: „Az iskola semmi más nem hozott ki belőlem, csak azt, ami örögi, a jót szerencsére érintetlenül hagyta.”

Élete legmeghatározóbb momentumaként tartotta számon Grieg azt, hogy 15 eszten-

dős korában találkozott Ole Bull hegedűművésszel, „észak Paganinijével”. Bull látogatóba jött Griegékhez, és Edvard több saját kompozíciót is előadott neki. Állítólag ekkor mondta neki rögtön azt Ole: „Lipcsébe méssz, hogy művész legyél!” Bull kezdte elsőként a norvég népzene irányába terelgetni Grieg érdeklődését. Bergeni diákévei lezárultával (1858) Grieg, Bull hathatós győzködésére, valóban Lipcsébe, Európa akkori egyik legelismertebb konzervatóriumába ment tanulni. Ez volt a legelső német alapítású zeneművészeti főiskola, melyet Mendelssohn érdekes módon épp Grieg születésének évében hozott létre. Grieg lipcsei éveit nem bizonyultak álmai netovábbjának. Később (1881) így írt a konzervatív fegyelmű zenei neveltetéséről életrajzírójának, Aimar Grønvoldnak: „Ugyanolyan bután hagytam el a Lipcsei Konzervatóriumot, mint ahogyan oda beléptem. Természetesen azért tanultam ott valamit, de saját egyéniségem továbbra is csukott könyv maradt a magam számára.” Amellett, hogy a szívből utált gyakorlatokat kellett zongorázni (Czerny, Kuhlau, Clementi), mégis tanult valamit például Ignaz Moschelestől (zongora), Carl Reineckétől és Moritz Hauptmantól (zeneszerzés). Itt ismerte meg Mozart és Beethoven zenéje mellett Mendelssohnét, Schumannét, Wagnerét is.

Ugyancsak Lipcsében szedett össze egy súlyos mellhártyagyulladás, ami egész további életére kihatott. Az amúgy is törekeny testalkatú, 152 cm „magas” Grieg féltüdőnyi kapacitással élte le hátralévő életét, így koncertezte át később vég nélküli európai turnék sokaságát, hihetetlen akaraterővel és fáradhatatlan agilitással. Ezzel előreszaladunk voltaképpen, de ez lett végzete is: 1907 kora őszen feleségével épp egy Leedsbe induló hajóhoz készültek egy angliai fellépésre, amikor Edvard rosszul lett. Kórházba szállították, de végkimerülésig túlhajsolt szervezete feladta a harcot az életért szeptember 4-én.

Visszatérünk most a 19 esztendő Grieghez, aki 1862-ben kiváló minősítéssel diplomázott Lipcsében. Első fontos nyilvános koncertjére még 1861. augusztus 18-án került sor

a svédországi Karlshamnban. Szülővárosában, Bergenben egy évre rá mutatkozott be koncertpódiumon. Griegnek immár diplomás fiatal zenészként magának kellett alakítania karrierjét, a hivatásból való megélhetését, így némi vezénylet mellett tanítást vállalt. Mivel ekkortájt Koppenhága volt az egyetlen jelentős északi kulturális központ, Grieg 1863-ban itt kereste tovább a lehetőségeket a boldogulásra – mint kiderült, sikerrel: mind a hivatásban, mind a szerelemben.

A kor nagy dán zeneszerzőivel ismerkedett meg. Példaképe lett Niels Gade, ő a skandináv népzene felé terelte Grieg figyelmét, valamint Johan Peter Emilius Hartmann, akinek hatására az északi legendák kezdtek mind jobban érdekelni. Koppenhágában szeretett bele unokatestvérebe, Nina Hagerupba, aki szintén tehetséges zongorista és elbűvölő lírai szoprán volt. Kapcsolatukat mindkettejük szülei ellenezték, de 1864-ben titokban eljegyezték egymást, majd 1867-ben összeházasodtak. Alexandra nevű kislányuk 1868-ban született, ebben az évben írta meg Grieg máig egyik legsikeresebbnek megmaradt művét, az *a-moll zongoraversenyt*. A kis Alexandra 13 hónaposan meghalt agyhártyagyulladásban. A Grieg párnak sosem lett másik gyermeke.

Házasságuk később egyre komolyabb válságba jutott, miközben szakmai sikereik magasra íveltek, hiszen sokáig menekültek mindketten magánéletük elől sorozatos külföldi

koncertkörutakra (Lipcse, Prága, Berlin, London, Párizs stb.). 1873-ban Edvard elhagyta Ninát, de egy barát, Frants Beyer közreműködésével a pár végül kibékült, és új otthont építettek Bergen part menti külvárosában, a festői Trolldhaugenen (Trollok dombján). Grieg gyakran utalt úgy erre a házra, mint „legjobban sikerült művére”. Itt működik ma a Grieg-múzeum/emlékház. Edvard és Nina hamvait is a Trolldhaugen fjordjára néző sziklában helyezték végső nyugalomra. A villában található Griegék 1892-ből származó Steinway zongorája (a 25. házassági évfordulójukra kapták), amit még manapság is meg szokás szólaltatni Grieg emlékére exkluzív hangversenyek alkalmával.

Térjünk vissza még Koppenhágába, hiszen itt kötött Grieg barátságot Rikard Nordraakkal (ő egyébként a norvég himnusz szerzője). Ha ő nincs, Grieg sem lenne az, akinek ma ismerjük, hiszen Nordraak hatására szeretett bele visszavonhatatlanul a norvég népi kultúrába, de úgyszólván minden másba is, ami norvég. Grieg így írt Nordraakról: „Ő nyitotta fel szememet a zenében minden olyan fontos dologra, ami a zenén túli.” Együtt rajongtak a sagákért, a hegyekért (nemcsak távolról, de természetjárásban is), a fjordokért. Nordraak megismerkedésük után három évvel, 1866-ban, alig 24 esztendősen elhunyt. Emlékeire Grieg megindító gyászzenét írt.

Grieg nemcsak zeneköltőként, de a zenei élet szervezőjeként is elkötelezett előmozdítója lett a norvég kultúra felemelésének. 1866-ban nagy jelentőségű koncertet szervezett az akkor svéd fennhatóságú Christianiában (Oslo) kizárólag norvég szerzők műveiből, 1867-ben szorgalmazta egy norvég zeneakadémia létrehozását, zenetársaságot alapított, és a filharmóniai társaság karmestere lett.

Liszt Ferenc felfigyelt a fiatal norvég műveire, és még 1868-ban tiszteletteljes elismerő levelet küldött Griegnek, s meghívta Weimarba, de csak 1870-ben találkoztak Rómában, s ott Liszt első látásra, nagy lelkesedéssel eljátszotta Grieg *a-moll zongoraversenyét*. Ugyancsak Rómában találkozott Grieg Ibsennel, vele majd 1874-ben vette fel újra a kapcsolatot, amikor megírta máig legnépszerűbb darabját, a színpadi kísérőzenét a *Peer Gynt*hez. Ebből készült az a két zenekari szvit, mely ma is töretlenül hódítva képviseli emblematikusan Norvégiát a világ koncerttermeiben.

(folytatás a következő oldalon)

Fjordok lírikusa

(folytatás az előző oldalról)

Grieg turnéi a *Peer Gynt* sikerei hatására még inkább megsokasodtak: Drezda, Lipcse, Breslau, Köln, Karlsruhe, Frankfurt, Hága, Rotterdam, Amszterdam, Prága, Varsó, Párizs stb. Utazásai során számos jelentős kollégával ismerkedett meg, kötött barátságot, köztük volt Csajkovszkij, Brahms, Dvořák, Liszt, Delius, Saint-Saëns.

A sikerrel párhuzamos sikertelenségi történet, hogy Grieg miért nem írt operát. Ez a műfaj az ő lírai, rövid formákban gondolkodó alkotójától valószínűleg idegen is lett volna. Az 1870-es évek elején Grieg intenzívebben dolgozott együtt Bjørnstjerne Bjørnson íróval (költemények, melodráma, kórusművek, kísérőzene), és közös elképzelésük volt egy norvég nemzeti opera megírása is. A mű a nagy norvég egyesítő és a keresztény hitet terjesztő Olav Trygvason királyról szólt volna, ha a zene és a librettó közötti elsősegen nem vezett volna össze a két alkotót.

Grieg hazájában és külföldön is elismert, befutott előadóművészként és zeneszerzőként az 1880-as évekre immár nemcsak koncertekből, de stabil állásból (a Bergeni Filharmonikusok karmestere) és jogdíjakból is módosan élhetett, persze a kiadóknak már tele volt a hócipőjük, amikor egy-egy újabb *Lírai/lírikus darabok* c. sorozattal fordult hozzájuk. A lírai miniatúrák, ún. zsánerképek szerelmes alkotója ezekből tíz ciklust jelentetett meg. A kis darabok sokasága úgy kíséri végig teljes életművét, akár Mendelssohnét a *Dalok szöveg nélkül* sorozatai, azzal a különbséggel, hogy színeivel Grieg nem német romantikájú meditációk elvont homályába mereng, hanem érzékeny invenciója jóízű, egészséges életkedvvel áthatott. Legyenek bár borzongató mesék a hegyek gyomrából, lírai szellőjű melázások a kápráztató vad fjordok felett, Grieg végül is megtalálta azt, akit a lipcsei konzerva-

tóriumban annyira hiányolt: önmagát. Zenéjét a norvég természet, a friss népi tánczene és ártatlan líra alakította olyan egyénivé, egészségessé, hogy mindig meglepő modális dallam-, harmónia-, szín- és hangulatfordulataival könnyedén vonja ki magát a XIX. századi német-központú zenei anyagformálás terhe alól. Üdítő hatása tetten érhető Debussy, Ravel és később Bartók zenéjében is. Debussy „hóba csomagolt bonbonnak” nevezte, amikor Párizsban hallotta Grieg zenéjét. Bartók így ír róla: „Akárhogy is, Grieget komolyan kell venni. Ő a századforduló egyik legjelentősebb zeneszerzője (...) Az elsők között szakított a német rabigával.”

Grieg zongorajátékáról készültek hangfelvételek Párizsban 1903-ban. Némelyik digitalizálva elérhető interneten. Zongorajátékát így elemzi Sigurd Slåttembrekk norvég zongoraművész és Tony Harrison angol zenei rendező: „Grieg játékából nem csupán a metrikai löktetésnek a XX. század második felében elterjedt és kötelezővé vált banális sulykolása hiányzik; előadásmódjának egyik kifejezetten központi jellemvonása – s egyben előadói zsenialitásának záloga –, hogy a művek szerkezeti fölépítésének trivialisait szinte kihasználja arra, hogy a formaszerkezetet az agogika és a dinamika tagoló eszközei révén új és új megvilágításba hozhassa az előadás során.”

Grieget ma főként zongoraminiatúráiról ismerik, a nagy koncerttermekben pedig a két *Peer Gynt-szvit*ről és az *a-moll zongoraverseny*ről, de sok más mellett írt vonósnégyest, zongoraszonátát, hegedűszonátákat, csellószonátát, mintegy 150 dalt stb. S hogy legyen váradi vonatkozása is Griegnek, mondjuk el, hogy itt, a nagyváradi filharmoniaiban egy igazi raritás is elhangzott halálának 100. évfordulóján, 2007 őszén: fiatalkori *c-moll szimfóniája* (1864).

Tóth Gábor